

Handreiking religie

Omgang met religie op COA-locaties

datum: 14-12-2016
bedrijfsonderdeel: Unit Uitvoeringsprocessen
versie: 0.2

Inleiding

Het onderwerp religie roept soms vragen op in ons werk. Locatiemanagers vragen zich bijvoorbeeld af of de neutrale opstelling van het COA het toelaat dat kerken een poster ophangen. De ene locatiemanager staat dat wel toe, de andere niet. Mogen we alleen een poster van een kerk toelaten als er ook posters van de moskee, tempel en synagoge naast hangen? Het komt voor dat een bewoner om religieuze redenen weigert om door een COA-medewerker van het andere geslacht geholpen te worden; wat dan te doen? De situatie soepel afhandelen door een collega van het andere geslacht te roepen, of principieel blijven?

Om beter met deze en andere vragen over religie om te kunnen gaan, is deze handreiking ontwikkeld.¹ Sommige vragen over omgang met religie bestaan ook in de Nederlandse samenleving en zijn te complex om in deze handreiking te worden opgelost. Wel probeert deze handreiking enig houvast te geven in diverse situaties waarbij religie een rol speelt.

De handreiking bestaat uit twee delen. In het eerste deel worden algemene kaders gegeven voor de omgang met religie op COA-locaties. In het tweede deel worden concrete situaties besproken en voorzien van een advies.

---

¹ Deze handreiking is tot stand gekomen met hulp van het Overleg Joden, Christenen, Moslims (OJCM) en Stichting Gave.

1. Algemene kaders

1.1 Aard van religie

Er zijn verschillende opvattingen over wat religie precies is, ook binnen de wetenschap. Voor het COA is het van belang om te weten dat religie zeer bepalend kan zijn voor de manier waarop mensen in het leven staan. Dat komt ook terug in diverse definities van religie, waarin de volgende aspecten van religie vaak terugkomen:

- wat mensen ten diepste beweegt;
- een interpretatiekader voor ervaringen;
- een gevoel van afhankelijkheid van een andere, grotere, diepere werkelijkheid;
- een visie op hoe de wereld echt in elkaar zit;
- een visie op hoe de wereld zou moeten zijn en hoe mensen zouden moeten handelen.

1.2 Het belang van religie in de opvang

Religie is dus meer dan alleen het opvolgen van een set leefregels of het kennen van leerstellingen. Religiositeit is nauw verweven met iemands identiteit en kijk op de wereld. Religie is geen 'extra' functionaliteit die mensen bij zichzelf naar believen aan of uit kunnen zetten. Religie kan grote invloed hebben op gedrag en welbevinden. Hier volgt een aantal voorbeelden van de rol die religie in het leven van onze bewoners kan spelen.

- Mensen die zijn gevlucht uit erbarmelijke omstandigheden dragen ervaringen met zich mee van gebrokenheid, verlies en menselijk falen. Dit kan religieuze vragen oproepen, zoals: "Heb ik uiteindelijk, in de ogen van God, de goede keuzes gemaakt in alles wat ik heb moeten doen en laten om hier te komen?"
- Naast religieuze vragen, kunnen er ook religieuze antwoorden zijn. Asielzoekers kunnen hun ervaringen en hun komst naar Nederland duiden als de wil van God, als onderdeel van een goddelijk plan.
- Medische klachten kunnen gezien worden als straf van God.
- In bepaalde landen van herkomst is religie nauw verweven met het alledaagse leven. In Nederland is dat veel minder het geval. Dat kan een gevoel van vervreemding oproepen en twijfel over de ruimte die er in Nederland voor religie is.
- De vrijheid in Nederland biedt kansen om religie te verlaten of om kennis te maken met vormen van religie die in het land van herkomst taboe of verboden waren. Bewoners willen misschien graag op ontdekkingstocht gaan, of voelen zich eindelijk vrij om zich aan te sluiten bij een religieuze gemeenschap die voorheen buiten bereik was.
- In het vreemde Nederland kan het vertrouwd voelen om met mede-gelovigen religieuze rituelen uit te voeren. Dat kan iets meer 'grond onder de voeten' oproepen in een situatie waarin die grond soms verdwenen lijkt. Religie valt daarom onder wat in de amv-methodiek (2010) een 'beschermjas' wordt genoemd: "Het zijn de vertrouwde manieren van vroeger, de weggestopte

prettige herinneringen, de ervaringen van veiligheid en warmte die mensen in kwetsbare overgangsfasen kracht geven om een nieuw leven op te bouwen.”

- Religieuze opvattingen over wat goed en fout is kunnen botsen met fundamentele democratische waarden, zoals gelijkwaardigheid en vrijheid van religie en levensovertuiging. Daarnaast kunnen religieuze overtuigingen van de ene bewoner botsen met die van de andere. In de beperkte leefruimte van een COA-locatie kan dat voor spanningen zorgen.

1.3 Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging

De wijze waarop het COA kan omgaan met religieuze uitingen binnen opvanglocaties wordt juridisch ingekaderd door de grondwet en internationale verdragen. In artikel 6 van de Grondwet is vrijheid van godsdienst en levensovertuiging vastgelegd.² Artikel 1 van de grondwet benadrukt dat deze vrijheid geldt voor allen die zich in Nederland bevinden, dus ook voor bewoners van COA-locaties. De vrijheid van godsdienst en levensovertuiging is ook opgenomen in het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM),³ het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke rechten (BuPo-verdrag)⁴ en het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie.⁵

Inperking alleen bij wet

De vrijheid van godsdienst en levensovertuiging kan alleen bij wet worden ingeperkt. De Grondwet en het EVRM bieden de overheid ruimte om de vrijheid van godsdienst in specifieke gevallen te beperken. De overheid mag daartoe wetten opstellen ter bescherming van de gezondheid, ter bestrijding of voorkoming van wanordelijkheden, of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.⁶ Een voorbeeld van zo'n beperkende wet is een wettelijk verbod op het dragen van gezichtsbedekkende kleding in bepaalde ruimten. De vrijheid van godsdienst en levensovertuiging kan, los van dergelijke wetten, *niet* ingeperkt kan worden.

² Grondwet artikel 6.1 *Ieder heeft het recht zijn godsdienst of levensovertuiging, individueel of in gemeenschap met anderen, vrij te belijden, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.*

³ EVRM artikel 9.1 *Een ieder heeft recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst; dit recht omvat tevens de vrijheid om van godsdienst of overtuiging te veranderen, alsmede de vrijheid hetzij alleen, hetzij met anderen, zowel in het openbaar als privé zijn godsdienst te belijden of overtuiging tot uitdrukking te brengen in erediensten, in onderricht, in praktische toepassing ervan en in het onderhouden van geboden en voorschriften.*

⁴ BuPo, artikel 18, <http://wetten.overheid.nl/BWBV0001017/1979-03-11>

⁵ Handvest artikel 10, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/nl/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>

⁶ Grondwet artikel 6.2 *De wet kan ter zake van de uitoefening van dit recht buiten gebouwen en besloten plaatsen regels stellen ter bescherming van de gezondheid, in het belang van het verkeer en ter bestrijding of voorkoming van wanordelijkheden.*

EVRM artikel 9.2 De vrijheid zijn godsdienst te belijden of overtuiging tot uiting te brengen kan aan geen andere beperkingen worden onderworpen dan die bij de wet zijn voorzien en in een democratische samenleving noodzakelijk zijn in het belang van de openbare veiligheid, voor de bescherming van de openbare orde, gezondheid of goede zeden of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.

Regulering

Onduidelijk is nog in hoeverre een organisatie als het COA de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging kan reguleren. Dat hangt er o.a. vanaf of het COA een openbare plaats is en of het COA wat dit betreft vergeleken kan worden met een gemeentelijke overheid. Als dat zo is, dan geeft een publicatie van de VNG over religie waardevolle handvatten voor het COA.⁷ Hier is juridisch uitsluitend nodig.

Met opmerkingen overheidsgebouwen : COA valt onder

1.4 COA-beleid

In de huisregels⁸, de gedragscode⁹ en het bezoekersreglement¹⁰ staat vermeld dat het COA een politiek en religieus neutrale organisatie is: “Politieke en religieuze activiteiten die inbreuk plegen op de persoonlijke levenssfeer van de bewoners zijn niet toegestaan. Medewerkers, stagiaires en vrijwilligers dienen zich te onthouden van het actief uitdragen van geloofs- en/of politieke overtuigingen aan bewoners.”¹¹

Volgens een juridisch specialist op het gebied van religie grondrechten zijn deze formuleringen zowel onvoldoende specifiek als te stellig. Daardoor botst het COA-beleid op het eerste gezicht met de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging (NB!).

- De formulering maakt niet duidelijk wat een inbreuk op de persoonlijke levenssfeer is.
- Daarnaast gaat de formulering voorbij aan de eis dat er altijd een zorgvuldige belangenafweging moet plaatsvinden tussen enerzijds de godsdienstvrijheid van de ene persoon en anderzijds de vrijheden van de andere persoon. Met mogelijk een eis van objectief vaststelbare feiten?
- Op het eerste gezicht botst het verbod op het actief uitdragen van geloofs- en/of politieke overtuigingen door medewerkers aan bewoners met de vrijheid van religie. In hoeverre mag het COA de uitoefening van deze vrijheid reguleren?

1.5 Neutraliteit

De religieuze neutraliteit van het COA betekent dat het COA geen bepaalde religie of levensovertuiging uitdraagt, of bevoordeelt ten opzichte van andere religies en levensovertuigingen. Neutraliteit betekent uitdrukkelijk *niet* dat religieuze uitingen op COA-locaties verboden zijn.¹²

⁷ Vereniging van Nederlandse Gemeenten, *Tweeluis religie en publiek domein. Handvatten voor gemeenten*, maart 2009.

⁸ *Huisregels* (versie april 2016, artikel 1.1) “Het COA is een politiek/religieus neutrale organisatie. Politieke en religieuze activiteiten die inbreuk plegen op de persoonlijke levenssfeer van de bewoners zijn niet toegestaan.”

⁹ *Gedragscode* (versie december 2014, artikel 2.2.4)

¹⁰ *Bezoekersreglement* (versie mei 2011, artikel 34) “Het COA is een politiek/religieus neutrale organisatie: politieke en religieuze activiteiten die een inbreuk plegen op de persoonlijke levenssfeer van onze bewoners zijn daarom niet toegestaan.”

¹¹ *Gedragscode* (versie december 2016, artikel 3.1.9)

¹² De manier waarop de Franse overheid neutraliteit invult, wijkt af van de Nederlandse. In Frankrijk mogen leerlingen van openbare scholen bijvoorbeeld geen hoofddoek dragen. Dit heet een ‘exclusief’ model. De Nederlandse overheid vult

Omdat religie in de opvang soms ingewikkelde situaties oplevert, kan het verleidelijk zijn om van onze bewoners te vragen om hun religiositeit gedurende hun verblijf in een COA-locatie uit te zetten en op te bergen. Dat is echter niet mogelijk. Vanwege de aard van religie niet, omdat religie geen extra functionaliteit is die mensen naar believen aan of uit kunnen zetten. En ook juridisch niet, omdat de vrijheid van religie ook op COA-locaties geldt. Het COA is gehouden aan de vrijheid van religie, die het COA zelf uitdraagt in de voorlichting aan asielzoekers als groot goed van onze democratische rechtsorde.

Neutraliteit wordt door COA-medewerkers soms ingevuld als 'hier geen religie', vanuit de vrees dat het toestaan van religieuze uitingen op COA-locaties zal zorgen voor onderlinge spanningen. Het is inderdaad aan het COA om eventuele onderlinge spanningen te beheersen, maar dat kan niet gedaan worden door religie te weren van COA-locaties.

De vraag is wat het COA dan wel mag doen "ter voorkoming van wanordelijkheden". Als we dit niet specificeren, kunnen locatiemanagers dit argument aangrijpen voor buitenproportioneel ingrijpende maatregelen, zoals het weren van alle religieuze uitingen op locatie. Hoe ver mag het COA gaan in regulering?

---

neutraliteit echter 'inclusief' in. Dat betekent dat burgers zoveel mogelijk de gelegenheid krijgen om vanuit hun eigen godsdienst of levensovertuiging te spreken en te handelen, ook in de publieke sfeer.

2. Concrete situaties

2.1 Posters en folders

Volgens het bezoekersreglement is het verboden om zonder toestemming van de locatiemanager folders en posters te verspreiden.¹³ Het oordeel of een poster wel of niet opgehangen wordt, ligt dus bij de locatiemanager.

Posters en folders van religieuze organisaties kunnen *niet* geweigerd worden met een beroep op neutraliteit. De religieuze neutraliteit van het COA betekent, dat het COA alle religieuze instellingen evenveel ruimte geeft om posters en flyers beschikbaar te stellen. Het verbieden van een poster op een COA-locatie heeft als gevaar dat dit gezien wordt als *niet* neutraal, namelijk alsof het COA een atheïstische levensbeschouwing uitdraagt ('hier geen religie').

Sommige religieuze organisaties bieden wel een poster aan op een locatie, andere niet. Het komt voor dat locatiemanagers posters van de actievere organisaties weigeren, om te voorkomen dat het COA voorkeur lijkt te geven aan die actieve organisaties. Een dergelijke visie op neutraliteit strookt echter niet met de wijze waarop neutraliteit in Nederland wordt ingevuld. Dat niet alle religieuze instellingen gebruik maken van de mogelijkheid om posters op te hangen, schendt de neutraliteit van het COA niet, zolang het COA alle religieuze instellingen gelijke kansen geeft om hun posters op te hangen.

Een poster van een religieuze instelling met een uitnodiging voor diensten of andere bijeenkomsten is toegestaan op een COA-locatie. Het beschikbaar stellen van dergelijke informatie stelt bewoners in staat om hun religie uit te oefenen en kan de integratie bevorderen.

Hoe zit dat eigenlijk met de bewoners-website myCOA? Mogen daarop ook uitnodigingen komen van religieuze instellingen in de buurt voor bijv. iftar-maaltijden in de moskee of bijbelstudiekringen?

2.2 Uitdragen van een religieuze boodschap

Het komt voor dat religieuze instellingen een religieuze boodschap willen uitdragen door middel van posters en folders. Het huidige beleid (geschreven en ongeschreven) zegt dat er op posters en folders geen religieuze boodschap mag staan. Aankondigingen voor bijeenkomsten of uitjes zijn wel toegestaan.

Het verbod op het plaatsen van een religieuze boodschap op een poster of in een folder is op het eerste gezicht in strijd met de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging. In hoeverre mag het COA deze vrijheid reguleren?

---

¹³ Bezoekersreglement (versie mei 2011 artikel 35).

Het uitdelen van folders met een religieuze boodschap is toegestaan en gebruikelijk in de Nederlandse samenleving, bijvoorbeeld in een winkelgebied. Indien het COA deze vrijheid op eigen locaties wil inperken of reguleren, zal het COA daar goede argumenten voor moeten geven.

Suggestie: wijs een wand aan die bestemd is voor posters van externe partijen, zoals religieuze organisaties, en een tafel daarbij waarop folders kunnen worden neergelegd. Hiermee voorkomen we ook dat vertegenwoordigers van religieuze instellingen folders gaan uitdelen op de locatie.

Suggestie t.a.v taal: sta alleen posters toe met Nederlandse of Engelse tekst, tenzij de taal begrepen wordt door een COA-medewerker.

Mag het COA religieuze uitingen weigeren vanwege de inhoud? Strafbare uitingen kunnen worden voorgelegd aan de politie. Er zijn echter uitingen die niet per se strafbaar zijn, maar mogelijk toch ongewenst. Hypothetische voorbeelden: een poster van een christelijke organisatie waarop staat dat de islam een valse religie is; een poster van een islamitische organisatie met een verwijzing naar het koranvers dat voorschrijft dat moslims geen vrienden mogen worden met joden en christenen; een poster van een atheïstische organisatie waarop staat dat weldenkende mensen niet in God geloven. Hoe ver mag het COA gaan om dergelijke uitingen te verbieden of in te perken?

2.3 Godsdienstige bijeenkomsten

Bewoners wensen soms religieuze bijeenkomsten te houden op onze locaties. Is dat toegestaan? Er lijkt geen juridische basis om religieuze bijeenkomsten op een COA-locatie te verbieden.

Het heeft de voorkeur om bewoners te verwijzen naar religieuze instellingen in de omgeving om daar bijeenkomsten bij te wonen. Dit valt onder de doorverwijsfunctie van het COA naar religieuze, levensbeschouwelijke en maatschappelijke instellingen. Het kan bevordelijk zijn voor de integratie in de Nederlandse samenleving als onze bewoners kennismaken met bestaande religieuze instellingen en met de mensen die daaraan verbonden zijn.

In sommige gevallen vinden onze bewoners onvoldoende aansluiting bij bestaande religieuze instellingen in de omgeving. Bijvoorbeeld vanwege taalproblemen of omdat een bepaalde religieuze stroming niet vertegenwoordigd is in de regio. Het heeft de voorkeur om deze bewoners desgewenst te helpen met het zoeken van een ruimte voor hun bijeenkomsten buiten de COA-locatie. Er zijn voorbeelden van kerken die hiervoor ruimte beschikbaar stellen.

Het komt voor dat locatiemanagers niet willen meewerken aan de zoektocht naar een ruimte buiten de COA-locatie, vanwege de neutraliteit van het COA. De gedachte is dan,

dat het helpen van een bepaalde religieuze groep een schending is van de neutraliteit. Dat is echter niet het geval, zolang de locatiemanager bereid is om ook andere religieuze groepen assisteren.

Indien het niet lukt om ruimte buiten de COA-locatie te vinden, dan is het toegestaan om eventuele vrije ruimte op de COA-locatie beschikbaar te stellen. Het is mogelijk om aan de bijeenkomst de eis te stellen dat die voor iedereen toegankelijk moet zijn. Het COA is niet verplicht om ruimte beschikbaar te stellen voor religieuze activiteiten.

Brandveiligheid

De op de locatie geldende voorschriften, zoals over brandveiligheid, blijven ook tijdens religieuze bijeenkomsten van kracht. Religieuze bijeenkomsten zijn niet zonder meer te verbieden met een beroep op brandveiligheid. Het enige aanknopingspunt is hier dat er maximaal 37 personen in een bewonerskamer mogen. Omdat bij een aantal van meer dan 37 personen de deur altijd in de vluchtrichting open moet gaan, en de deuren van bewonerskamers veelal tegen de vluchtrichting in open gaan.

Betekent dat, dat er 15 personen op een kamer mogen zitten voor een bijbelstudiekring?

Is het toegestaan voor een externe religieuze organisatie om een religieuze bijeenkomst op een COA-locatie te organiseren? Daar lijkt in beginsel geen juridisch bezwaar tegen te zijn. Risico is o.a. dat jihadistisch-salafistische organisaties een bijeenkomst organiseren (denk aan het Suikerfeest op locatie Katwijk in 2014, georganiseerd door Zuivere Aanbidding). Maar ook hier geldt: kan het COA alleen optreden tegen strafbare uitingen, of is er meer ruimte? (het zwaaien met een vlag met de islamitische geloofsbelijdenis is in beginsel niet strafbaar, noch het opsteken van de 'tawheed-vinger', maar het verwees in dit geval wel naar het jihadisme).

2.4 Religieuze feesten

Zijn religieuze feesten op locatie toegestaan? Er lijkt geen juridische basis voor het verbieden van religieuze feesten op een COA-locatie.

De op de locatie geldende voorschriften, zoals over brandveiligheid, blijven ook tijdens religieuze feesten van kracht. Het COA is niet verplicht om ruimte ter beschikking te stellen voor religieuze activiteiten. Is het mogelijk om aan feesten de eis te stellen dat die voor iedereen toegankelijk moeten zijn?

Is het huidige ongeschreven beleid dat er tijdens religieuze feesten geen religieuze boodschap verkondigd mag worden, in strijd met de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging?

2.5 Gebedsruimte

Is het toegestaan om een ruimte op een COA-locatie voor gebed of andere religieuze praktijken te reserveren? Er lijkt geen juridische basis voor het verbieden van een dergelijke ruimte op een COA-locatie.

Is het mogelijk om hierbij de voorwaarde te stellen dat de ruimte voor iedereen toegankelijk moet zijn? De op de locatie geldende voorschriften, zoals over brandveiligheid, blijven ook voor het gebruik van een dergelijke ruimte van kracht. Het COA is niet verplicht om ruimte ter beschikking te stellen voor religieuze activiteiten.

2.6 Meldplicht en christelijke feestdagen

Op Nederlandse nationale feestdagen vervalt de meldplicht. Sommige nationale feestdagen zijn ook een christelijke feestdag. Op feestdagen van andere religieuze tradities vervalt de meldplicht niet, omdat dat geen nationale feestdagen zijn.

2.7 Kerstboom

Het plaatsen van een kerstboom op een COA-locatie is geen schending van de religieuze neutraliteit. Een kerstboom is immers geen uiting van christelijk geloof, maar een uiting van een culturele gewoonte. Het plaatsen van een kerststal wekt echter te veel de indruk dat het COA een christelijke organisatie zou zijn, en is daarom niet gepast.

2.8 Activiteiten door religieuze organisaties

Een religieuze organisatie mag activiteiten organiseren op een COA-locatie, zoals niet-religieuze organisaties dat ook mogen doen. Activiteiten moeten voor alle bewoners toegankelijk zijn. Ook het uitdelen van presentjes of traktaties is in beginsel toegestaan, zolang ze bedoeld zijn voor alle bewoners.

COA-medewerkers, stagiaires en de vrijwilligers die bij het COA werkzaamheden verrichten, mogen niet actief geloofs- en/of politieke overtuigingen uitdragen aan bewoners.¹⁴

- Mag een bezoeker een religieuze boodschap verkondigen? Vanwege de vrijheid van religie wel. Is er een COA-regel die dat verbiedt/reguleert? Zie ook 2.2 over het uitdragen van een religieuze boodschap.

2.9 Man-vrouw verhoudingen

Het komt voor dat een bewoner alleen geholpen wil worden door een COA-medewerker van een bepaald geslacht. Deze wens kan voorkomen uit religieuze overtuigingen. In bepaalde gevallen zijn voorkeuren redelijk en aanvaardbaar, in andere gevallen niet. Het

---

¹⁴ Gedragscode (versie december 2016, artikel 3.1.9)

COA kan niet ingaan op verzoeken om alleen, of juist niet geholpen te worden door medewerkers met een bepaalde seksuele geaardheid, huidskleur, politieke gezindheid of religie.

Alleen voor sekse-voorkeur bestaat enige ruimte.¹⁵ Het kan bijvoorbeeld voorkomen dat een vrouwelijke bewoner specifiek met een vrouwelijke COA-medewerker wil spreken vanwege een privé-aangelegenheid. Het is dan redelijk gehoor te geven aan dit verzoek. Indien achteraf blijkt, dat er geen sprake is van gevoeligheden die de inzet van een vrouwelijke medewerker rechtvaardigen, kan de bewoonster daar eventueel op worden aangesproken in het kader van kennismaking met gebruiken in de Nederlandse maatschappij. Het op intimiderende wijze eisen van hulp door een specifieke (categorie) COA-medewerker is altijd onaanvaardbaar.

2.10 Uitdrijving bij bezetenheid

Sommige bewoners menen dat zij, of anderen, bezeten zijn door het 'Boze Oog'. Dit fenomeen komt voor in verschillende culturele en religieuze tradities. Het geloof in het Boze Oog wordt ook wel Buda, of Bouda genoemd. Mensen over wie gezegd wordt dat zij bezeten zijn door het Boze Oog kunnen in zichzelf keren en in trance raken. Om mensen te genezen van 'bezetenheid met het Boze Oog' worden meestal rituelen uitgevoerd. Men leest bijvoorbeeld bijbelteksten voor en besprenkelt de bezetene met gewijd water.

Het komt echter ook voor dat er onacceptabele methoden worden gebruikt om de werking van het Boze Oog te beëindigen. De 'bezetene' wordt bijvoorbeeld geslagen met een bijbel of met een houten kruis; vloeistoffen worden onder dwang toegediend via neus en/of mond; rubber of plastic wordt verbrand; of iemand wordt vastgebonden. Dit levert een gevaar op voor de 'bezetene', omstanders, bewoners en medewerkers. Rituelen met geweld, beperking van de bewegingsvrijheid, rook of vuur, zijn daarom niet toegestaan.

Indien over een bewoner gezegd wordt dat hij bezeten is, kunnen COA-medewerkers dit signaal delen met het GCA, bijvoorbeeld in een multidisciplinair overleg (mdo). Mogelijk is er sprake van medische en/of GGZ problematiek. Bij Eritrese bewoners zijn er goede ervaringen met het inschakelen van Eritrese priesters, omdat zij rituelen uitvoerden die toegestaan zijn. Als de inzet van een priester gewenst is bij amv, overleg dat dan eerst met de jeugdbeschermer van Nidos.

---

¹⁵ Dit advies volgt het standpunt van de Koninklijke Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst (KNMG). Zie de notitie *Standpunt KNMG over vrije artskeuze*, Utrecht, 7 februari 2008.

2.11 Sociaal-religieuze druk

Voor sommige bewoners kunnen religieuze uitingen op locatie nadelige gevolgen hebben. De vrijheid van godsdienst en levensovertuiging van de ene bewoner kan op gespannen voet komen te staan met de vrijheid van de andere bewoner. Zo kan het gebeuren dat een ex-moslim zijn atheïstische levensovertuiging geheim wil houden uit angst voor vergelding door islamitische medebewoners. Indien moslims een religieuze bijeenkomst houden op de locatie kan de ex-moslim zich verplicht voelen om aan die bijeenkomst deel te nemen, om de schijn op te houden dat hij nog steeds moslims is. Er zijn signalen dat sociaal-religieuze druk ook voorkomt bij bepaalde christelijke groeperingen. Zo zouden Eritrese protestantse christenen zich onveilig voelen bij leden van de Eritrese staatskerk.

Het is aan het COA om toegankelijk te zijn voor mensen die sociaal-religieuze druk zeggen te ervaren. Probeer met hen te onderzoeken wat er precies is gebeurd en of daders kunnen worden aangepakt. Als daders niet aanwijsbaar zijn, help hen dan waar mogelijk met het omgaan met de situatie.

2.12 Gebedsoproepen

Het komt voor dat islamitische bewoners via hun telefoon een gebedsoproep laten horen, met als doel om zichzelf en/of medebewoners er op te attenderen dat het tijd is voor gebed. Deze religieuze uiting valt onder de vrijheid van religie.

Het COA mag regels opstellen over de duur en het geluidsniveau van dergelijke gebedsoproepen. Om te beoordelen of er sprake is van bovenmatig geluid, kan onder meer gekeken worden naar de frequentie, de duur, het tijdstip, de geluidssterkte en het bereik van de oproep.¹⁶

In hoeverre mag het COA het gebruik van zo'n oproep reguleren op een kamer van bewoners? Als de ene kamerbewoner last heeft van de gebedsoproepen van de ander, en ze komen er door gesprek niet uit, heeft het COA dan nog juridische mogelijkheden? Hier botst de vrijheid van religie met andere vrijheden van kamergenoten.

Suggestie: faciliteer verhuizing naar een andere kamer indien kamergenoten er niet samen uitkomen.

2.13 Besnijdenis

Besnijdenis van meisjes is in Nederland verboden, in welke vorm dan ook.
[Aangeven hoe te handelen bij vermoedens van.]

---

¹⁶ Tweeluis, p20. Alsmede *Wet openbare manifestaties*, artikel 10: *Klokgelui ter gelegenheid van godsdienstige en levensbeschouwelijke plechtigheden en lijkplechtigheden, alsmede oproepen tot het belijden van godsdienst of levensovertuiging, zijn toegestaan. De gemeenteraad is bevoegd ter zake regels te stellen met betrekking tot duur en geluidsniveau.*

Indien bewoners hun zoon willen laten besnijden om religieuze redenen, verwijs hen dan door naar het GCA of de JGZ. Deze zorgverleners kunnen de bewoners voorlichting geven over de gevolgen van de ingreep en over besnijdenisklinieken. Door de tussenkomst van zorgverleners wordt zo veel mogelijk voorkomen dat bewoners de besnijdenis laten uitvoeren door een niet capabel persoon.

2.14 Doorverwijzen naar religieuze organisaties

In hoeverre mag het COA selectief zijn in het doorverwijzen naar religieuze organisaties? Bijvoorbeeld niet doorverwijzen naar moskeeën die bekend staan om hun anti-democratische en/of polariserende boodschap?

2.15 Eigen medewerkers

De gedragscode schrijft voor dat COA-medewerkers, stagiaires en de vrijwilligers die bij het COA werkzaamheden verrichten zich onthouden van het actief uitdragen van geloofs- en/of politieke overtuigingen aan bewoners.¹⁷

Dit is onvoldoende specifiek. Wat betekent 'actief uitdragen?'. Het is voor COA-medewerkers immers wel toegestaan om kleding te dragen die een uiting is van hun godsdienstigheid. Zo is het dragen van een hoofddoek of een sieraad met een kruisje toegestaan. Misschien ligt de grens bij een expliciet *wervende* religieuze boodschap, zoals een T-shirt met de tekst 'Jesus Saves'? Maar wat is precies wervend? Een T-shirt met de tekst "Q2:256", hetgeen een verwijzing naar een koranvers is?

Desgevraagd geeft een COA arbeidsjurist aan dat er twee begrenzende factoren zijn:

- De religieuze uitingen van medewerkers mogen niet discriminerend zijn. Een T-shirt met 'Join Islam' is daarom niet toegestaan.
- Door de religieuze uitingen van medewerkers mogen de belangen van de bewoners niet in het gedrang komen.

Deze begrenzungen zijn m.i. onvoldoende specifiek:

- Het is niet duidelijk waarom de slogan 'Join Islam' discriminerend zou zijn. Er zit wel een aanzet tot polarisatie in tussen moslims en niet-moslims.
- Daarnaast is niet duidelijk wanneer de belangen van bewoners in het gedrang komen door religieuze uitingen. Het lijkt mij zuiverder om te benadrukken dat er altijd een zorgvuldige afwegingen van vrijheden moet plaatsvinden in gevallen waarbij de religieuze vrijheid van de ene persoon (objectief waarneembaar?) botst met de vrijheden van een andere persoon. Het is immers discriminerend om de vrijheid van religie bij voorbaat ondergeschikt te maken aan andere vrijheden. En daarmee ongrondwettelijk.

Handenschudden

Een vrouw die solliciteerde naar de functie van amv-medewerker is door het COA afgewezen omdat ze mannen geen hand geeft. Volgens de vrouw is zij afgewezen

¹⁷ *Gedragscode* (versie december 2014, artikel 3.1.9)

vanwege haar religieuze uitingen. Het College voor de rechten van de mens heeft in juli 2016 geoordeeld dat het COA in dit geval een verboden onderscheid heeft gemaakt op grond van godsdienst.¹⁸

Het COA gaat niet mee in dit oordeel. Bij een functie waarbij veel contacten met personen buiten het COA worden aangegaan, zal het COA eisen dat de gewone Nederlandse omgangsvormen worden gehanteerd, en handenschudden maakt daar volgens het COA deel van uit. Het niet geven van een hand aan mannen dan wel vrouwen kan aanleiding vormen voor verstoring van verhoudingen, omdat mensen zich beledigd en gekwetst kunnen voelen. Het COA hecht daarnaast aan hoffelijkheid. Het geven van een hand is in Nederland een alom geaccepteerde omgangsvorm waaruit respect voor de ander spreekt.¹⁹

Is deze opvatting van het COA juridisch houdbaar? M.i. twijfelachtig.

---

¹⁸ <https://mensenrechten.nl/publicaties/oordelen/2016-73>

¹⁹ Uiteenkomstige reactie van het COA op oordeel van College voor de rechten van de mens op weigering sollicitante die geen handen wil schudden vanwege haar godsdienst. <http://www.rlnieuws.nl/nederland/reactie-coa-op-zaak-handenweigeraar-gewone-nederlandse-omgangsvormen-hanteren>, 31 augustus 2016.